

Något är ruttet i staten Sverige, det har gått hål på yllestrumporna

Tyska kritiker läser Henning Mankell

Lina Petersson, doktorand i tyska

”Att sådana mord kan äga rum bevisar att något är ruttet i staten Sverige” skriver Martin Ebel i sin recension av Henning Mankells *Den femte kvinnan* i *Frankfurter Allgemeine Zeitung* 1998 och fortsätter: ”det beror på att vi inte längre stoppar våra yllestrumpor själva, utan att vi konsumerar och slänger bort dem”. I Ebels recension är yllestrumpor sinnebilden för det idylliska Sverige. Dessa yllestrumpor som det gått hål på och landet som inte längre är någon idyll. Där har inte ens Henning Mankells idealistiska kommissarie Kurt Wallander mycket att sätta emot.

Henning Mankells detektivromaner om kommissarie Wallander är omåttligt populära i Tyskland. Flera av dem har under lång tid legat i toppen på bästsäljarlistorna. I den här artikeln skall den bild av Sverige som framkommer i recensionerna av Henning Mankells böcker i tysk press presenteras och problematiseras kulturellt utifrån perspektivet ”det egna” och ”det främmande”. När vi erfar och skriver om det främmande, erfar och skriver vi på samma gång om det egna. Vi skriver om en främmande kultur, men lika mycket om vår egen kultur och försöker att identifiera oss själva i mötet med det främmande, vi ser likheter och skillnader.

Men vad är det som gömmer sig under ytan i de tyska recensionerna? Vad döljer sig bakom bilderna av Sverige? Är det verkligen bara Sverige, Ystad och kommissarie Wallander som det handlar om, eller döljer sig något annat mellan raderna när tyska kritiker recenserar Henning Mankells kriminalromaner? Kanske gömmer sig också det egna landet, de egna problemen och de egna rädslorna, bakom farhågorna för att det skall gå utför med Sverige?

Ur tre tyska tidningar, *Frankfurter Allgemeine Zeitung*, *Süddeutsche Zeitung* och *Die Zeit*, har jag hämtat nio recensioner av Mankells Wallander-

deckare *Den femte kvinnan* (1998), *Villospår* (1999) och *Steget efter* (2000). När jag betraktar dessa recensioner närmare väcker vissa återkommande bilder av Sverige och det svenska samhället min uppmärksamhet. Framförallt det intresse som visas för kriminalromanernas huvudperson Kurt Wallander är iögonfallande. Wallander beskrivs som sympatisk, moralist, rädd och felbar i flera av recensionerna. Dessa skildringar är i sig inte överraskande om man betraktar hur Wallander porträtteras i Mankells deckare, men samtidigt är recensenternas stora intresse för romanernas huvudperson värt att studera närmare. Sverige som land behandlas också utifrån flera intressanta perspektiv i recensionerna.

Wallander framställs i en recension som en ”moralens väktare”, som ett exempel på ”skandinavisk moral” i ”traditionell skandinavisk anda”. Han är inte bara någon man sympatiserar med, utan också någon som man kan identifiera sig med. Han skryter inte och visar inte sina muskler, utan är ”ett genomsnittligt överviktigt vrak med dåligt hjärta” som är både utmattad och rädd. Hans svagheter och brister betraktas som något positivt och mänskligt och hans styrka kommer just genom hans svagheter. Verena Auffermann uttrycker sin sympati mycket tydligt i sin recension av *Steget efter*:

Ändå är denna svenska kommissarie varken komisk eller skurkil, utan med sina många fel, sina många frågor, sin spektakulära våghalsighet, så sympatisk att man skulle vilja följa honom genom vått och torrt, sex hundra sidor och glömma resten av världen.

Detta citat visar att det är just de egenskaper hos Wallander som inte är enbart positiva som gör honom sympatisk. I en annan recension av *Steget efter* känner Alois Behler solidaritet med Wallander:

Vi står bakom Wallander och är vid hans sida vad det än gäller [och vi] klämmer tändstickor under ögonlocken för att kunna hålla dem uppe i solidaritet med Wallander som sitter vaken och orolig på sitt kontor långt efter midnatt.

Hur kan man tolka denna tydligt uttryckta sympati för Mankells romanhjärte? Vad är det som är så tilldragande med denna diabetessjuka, överviktiga, trötta och rädda poliskommissarie med alla sina fel och brister?

Recensenternas samhörighetskänsla med Wallander och hans utsatta position skulle kunna tolkas som en önskan att kunna hjälpa honom att lösa det svenska, såväl som det tyska, samhällets problem. Wallanders dåliga fysik är "ett symptom på det svenska samhällets tillstånd" skriver Heinrich Detering i sin recension, men hävdar på samma gång att Wallander "är detta samhälles sista beskyddare". Det handlar inte längre om att beundra det starka och framgångsrika, utan att bejaka det mänskliga, det gemensamma och tryggheten i det egna samhället. Både Sverige och Tyskland har under de senaste åren genomgått stora sociala förändringar som ökat otryggheten i samhället och detta oroar inte bara romanernas kommissarie Wallander, utan också dess läsare. Det är en oro för samtidens Sverige som inte bara gömmer sig under ytan i Mankells romaner, utan som också blir tydlig i de tyska recensionerna. En oro som likaväl kan gälla det tyska samhället.

Även Sverige som land ges mycket utrymme av de tyska kritikerna. Ovan har redan Ebels recension nämnts, där Sverige symboliseras av yllestrumpor med hål i och beskrivs som ruttet. Dessutom målas i samma recension en dystert bild av framtiden upp där det förutsägs att det kommer att gå ännu sämre för Sverige:

I mellanrummen föds sanningen: också i denna kriminalroman som kastar en mycket pessimistisk blick på Sverige. På ett grått land, i vilket man skrattar lite, arbetar mycket och grubblar mycket och framtiden endast kan utlova att allt bara kommer att bli ännu värre.

Ebels recension utlovar verkligen inget hopp för Sverige och man får känslan av att han är tacksam över att få förlägga detta deprimerande scenario till Sverige och inte till Tyskland.

I flera av recensionerna fokuseras Sverige utifrån rättssamhället som håller på att falla samman och inte kan bjuda motstånd mot den kvinnliga mördare som hämnas mordet på sin mor i *Den femte kvinnan*. Sverige beskrivs som ett rättssamhälle i förfall eftersom det är möjligt att så brutala mord som i *Villospår* och *Den femte kvinnan* kan äga rum där. Boktiteln *Steket efter* tolkar recensenten Behler bildligt när han skriver att romanen handlar om "steget efter rättssamhällets slutgiltiga förfall". Men romanernas mord är ingen överraskning för recensenterna, utan ses bara som ännu ett bevis på att Sverige faller samman.

På tyska går *Steget efter* under namnet *Mittsommermord* vilket visar att midsommar är en välkänd svensk företeelse. Klaus Ungerers anspelar direkt på denna tradition i sin recension av *Den femte kvinnan* när han gestaltar Sverige i en kontrast mellan idyll och förfall:

Det onda är alltid och överallt, särskilt här och nu. Låt oss ta det fruktansvärda landskapet Skåne [...] Vid första ögonkastet skulle man kunna tro att svenskt lugn och dansk livsglädje skulle mötas här och att blonda barn dansar runt midsommarstången på gröna ängar. Men det är höst och hållregnet driver inte bara ut maskarna, utan också en skara våldsmän.

Den förväntade bilden av Sverige i Tyskland är en stilla idyll och den sätts här i relation till den Sverigebild som återfinns i Mankells deckare. Här blir istället Sverige en plats där ondskan är stark. Den platsen har lite gemensamt med den bild som man känner till från Astrid Lindgrens barnböcker.

TVå recensenter väljer att belysa Mankells position som på samma gång svensk och "främling i sitt eget land" eftersom han lever halva året i Moçambique. Hans utanförperspektiv som svensk ger honom möjlighet att se "det egna" också genom en främmandes ögon och detta gör honom trovärdig, menar recensenterna. I möten mellan kulturer blir kontraster mellan oss och andra synbara för oss själva. Det dubbla perspektiv som Mankell har som svensk, eftersom han lever i Afrika halva året, ger just den synvinkel som gör "det egna" tydligare ur ett främmande perspektiv och i mötet med "det främmande". Dessutom är det förmodligen enklare att skriva om det egna, när det delvis har blivit något främmande.

Under ytan, i tomrummen, inscenerar vi oss själva genom att skriva om "det andra" och "det främmande". Ur detta perspektiv skulle man kunna tolka de tyska recensenternas sorg över den svenska försvunna idyllen som en sorg över en egen förlorad idyll. Man delar Wallanders oro för framtiden och känner en stor sympati med Wallander i hans kamp mot samhällets förfall. Martin Ebels mörka skildring av Sverige skulle kunna vara ett exempel på att det är enklare att projicera sin oro för det egna samhället och den egna framtiden på ett annat land. Sverige lämpar sig bra för en jämförelse med Tyskland, eftersom det är både likt och annorlunda på

samma gång. Det finns också en tradition i Tyskland att betrakta Sverige som en idyll.

Men de kulturella bilder som har lyfts fram i den här undersökningen är bara ett exempel på ett möte mellan ”det egna” och ”det främmande”. Det kan handla om vilken kultur som helst som möter en annan, var som helst i världen. Men säkert känner vi igen oss från resor eller när vi läser böcker från och om platser både nära och långt borta. Säkert har vi upplevt att vi känner igen oss själva när vi tar del av andra länder i medierna eller möter människor från andra kulturer i vårt eget land. Vi befinner oss både i ”det egna” och ”det främmande” på samma gång som de möts.

